

ARHITEKTURNA PRENOVA KOPRSKE STOLNICE V PRVI POLOVICI 18. STOLETJA

Helena SERAŽIN

ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13

IZVLEČEK

Arhitekturna prenova koprške stolnice v prvi polovici 18. stoletja je potekala v treh med seboj ločenih gradbenih fazah: v letih 1720-1722 je bil po načrtih, ki jih je leta 1690 izdelal še neidentificiran beneški arhitekt Francesco, zgrajen nov kor s transeptom in zakristijo. Leta 1737 so začeli graditi triladijsko dvorano po načrtih beneškega arhitekta Giorgia Massarija (do okoli 1743), slednji pa je tudi avtor načrta za novejši, daljši kor, ki so ga v letih 1749 in 1750 zgradili na mestu predhodnega; temelji le-tega so bili odkriti ob izkopavanjih v stolnici konec osemdesetih let 20. stoletja.

Ključne besede: Koper, stolnica, arhitektura, 18. stoletje, Giorgio Massari, Bernardino Martinuzzi, Lorenzo Martinuzzi, Domenico Schiavi, Francesco Schiavi

IL RINNOVO ARCHITETTONICO DELLA CATTEDRALE DI CAPODISTRIA NELLA PRIMA METÀ DEL SETTECENTO

SINTESI

Il rinnovo della cattedrale di Capodistria, nella prima metà del XVIII secolo, avvenne in tre distinte fasi. Nella prima, negli anni compresi fra il 1720 ed il 1722 e in conformità ad un progetto di trent'anni prima di un architetto veneziano non meglio identificato, di nome Francesco, fu eretto il nuovo coro con il transetto e la sacrestia. Seguì, fra il 1737 e il 1743, la costruzione delle tre navate, su progetto dell'architetto veneziano Giorgio Massari. Dello stesso Massari è anche il nuovo coro, più lungo del precedente e costruito fra il 1749 ed il 1750. Le fondamenta del vecchio coro sono state riportate alla luce durante alcuni scavi effettuati alla fine degli ultimi anni Ottanta.

Parole chiave: Capodistria, cattedrale, architettura, Settecento, Giorgio Massari, Bernardino Martinuzzi, Lorenzo Martinuzzi, Domenico Schiavi, Francesco Schiavi

Zapletena stavbna zgodovina koprške stolnice je že od nekdaj privlačila številne raziskovalce; največja uganka je še vedno stolnična fasada, datirana v drugo polovico 15. stoletja (prim. Šumi, 1966, 14-17; Zadnikar, 1982, 134-146; Serdi, 1988; Gotika, 1995, 102-103; Marković, 2000; Gardina, v tisku), pa tudi vprašanje prenove cerkve dobrih dvesto let kasneje še ni bilo zadovoljivo pojasnjeno. To se je pokazalo ob odkritju temeljev apside v tlaku prezbiterija, ki so bili pomotoma identificirani z glavno apsido nekdanje romanske bazilike (Župančič, 1991), čeprav gre v resnici za osanke ene izmed manj znanih gradbenih faz stolnice iz začetka 18. stoletja.

"Izvirni greh" za nerazumevanje dejanske stavbne zgodovine cerkve je treba iskati že pri avtorjih prvih monografskih umetnostnozgodovinskih obravnav tega sakralnega spomenika (Alisi, 1932; Semi, 1934); Antonio Alisi in Francesco Semi sta na podlagi arhivskih virov sklepala, da naj bi bili novo stolnico začeli graditi leta 1716 po načrtih beneškega arhitekta Giorgia Massarija (1687-1766). Njune navedbe je kljub pomanjkanju dokazov za to trditev in kljub dejstvu, da je bil Massari takrat šele na začetku svoje poklicne poti, deloval pa je predvsem v okolici Trevisa (Brusatin, 1980, 206), povzela večina poznejših piscev (Šumi, 1969, op. 5; Bernik, 1968, 39; Mikuž, 1980, 7; Serdi, 1988, 132). Ponovna analiza ohranjenih arhivskih dokumentov in primerjava izvirnih načrtov z obstoječim stanjem cerkve pa je potrdila ugotovitve Antonia Massarija (Massari, 1971, 79-83), da je prenova koprške stolnice v 18. stoletju v resnici potekala postopoma, v treh zaključenih in med seboj ločenih gradbenih fazah, pri čemer sta le zadnji dve Massarijevo delo.

V prvi gradbeni fazi sta bila v letih od 1720 do 1722 na mestu starega, morda še romanskega kora zgrajena nov, vpisan transept in daljši kor z apsido, ob južni steni prezbiterija pa je bila dodana zakristija (sl. 1). Načrt za povečanje cerkve je bil naročen že leta 1690, torej v času škofa Paola Naldinija, o čemer priča vpis v računski knjigi: 25. aprila tega leta je bilo nekemu protu Francescu iz Benetk za načrte in potne stroške izplačanih 121 lir (KAK, 13G, 28).¹ Načrti naj bi vsebovali tloris stare bazilike in načrt za gradnjo novega dela cerkve, vključno s kapelo in oltarjem Najsvetejšega ter obhodom sv. Nazarija (Semi, 1934, 28).

Zgornjemu opisu ustreza načrt s konca 17. stoletja, ki ga danes hrani Curia Vescovile v Trstu (Serdi, 1988, 128),² saj vsebuje večino izmed točk, omenjenih v računski knjigi: lepo je viden tloris bazilike, kakršno nam v svojih zapisih opisujeta škofa Francesco Zeno (Zeno, 1661) in Naldini (Naldini, 1700, 19-23), vanj je vrisan novi transept s korom, dodan pa je tudi vzdolžni prerez tega dela stavbe. Toda z gradnjo novega kora s transeptom kljub pripravljenim načrtom niso začeli takoj, ampak so z njo odlašali skoraj četrto stoletja, to pa je med drugim Alisija in Semija najbrž navedlo k sklepu, da načrti iz leta 1690 niso bili nikoli izvedeni.

1 Antonio Massari domneva, da bi lahko šlo za beneškega arhitekta Francesca Contina (Massari, 1971, 83), avtorja beneške cerkve S. Pantalon (Bassi, 1962, 204).

2 V članku G. Serdi je reproduciran načrt koprške stolnice iz 1690 (Serdi, 1988, 127).

Sl. 1: Koprška stolnica – pogled z JV strani.

Fig. 1: Koper cathedral – view from SE side.

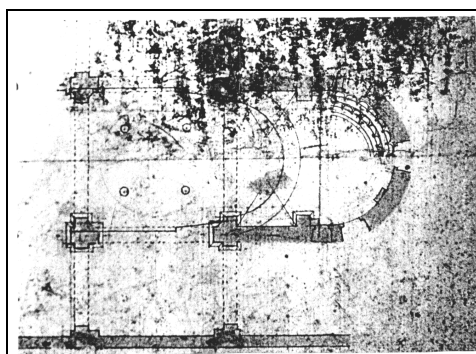
Leta 1714 se je porušil del ene izmed sten v vzhodnem delu bazilike (Semi, 1934, 28),³ kar je meščane Kopra prisililo k uresničitvi načrtov iz 1690. Tako je leta 1716 rezbar fra Vincenzo delle Scuole Pie po predloženem in nekoliko popravljenem načrtu iz 1690 izdelal lesen model, ki ga je potem uporabil vodja gradnje, proto Bernardino Martinuzzi (Semi, 1934, 35). Mojster Bernardino (1666-1735) je s svojo in z delavnico lombardskega mojstra Carla "Milaneseja" začel graditi kor septembra 1720,⁴ in je bil najverjetneje povezan s popravilom cerkve 1713, ko je bilo izplačanih 110 lir "/.../ per la fabbrica della nane della Chiesa, riparta caderte, et inalzata quella uerso il Vesconato /: .../" (KAK, 13G, 132-135) zakristijo pa julija naslednje leto.

Ohranjeni načrti nam omogočajo približno rekonstrukcijo vzhodnega prizidka (sl. 2a in b):⁵ novi kor s transeptom je zrastel na mestu do temeljev porušenega starega

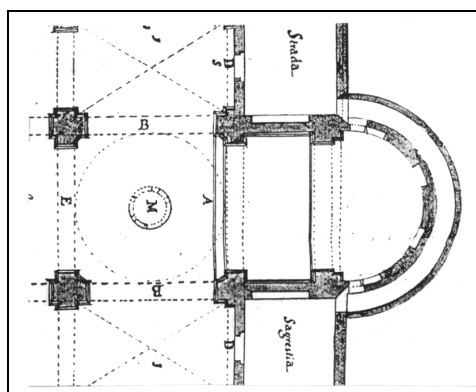
3 Dogodek naj bi bil zaznamovan s ploščo, vzdano v južno steno cerkve in je bil najverjetneje povezan s popravilom cerkve 1713, ko je bilo izplačanih 110 lir "... per la fabbrica della nave della Chiesa, riparata cadente, et inalzata, quella verso il Vescovato ..." (KAK, 13G, 104).

4 Stari kor so po soglasni odločitvi škofa Antonia Marie Borromea in mestnega sveta začeli podirati na začetku leta 1716 (KAK, 13G, 107).

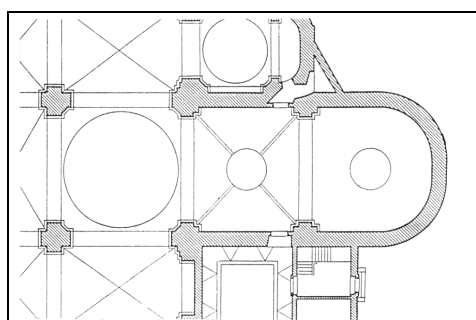
5 Rekonstrukcija je mogoča s pomočjo načrta Giorgia Massarija iz 1737, ki potrjuje obstoj po načrtu iz leta 1690 zgrajenega kora.

a)

b)

c)

Sl. 2: Koprška stolnica – tlorisi kora: a) načrt iz 1690 (Serdi, 1988);

b) načrt iz 1737 (Massari, 1971); sedanji kor (Šumi, 1969).

Fig. 2: Koper cathedral – ground plans of the chancel: a) plan from 1690 (Serdi, 1988); b) plan from 1737 (Massari, 1971); today's chancel (Šumi, 1969).

Sl. 3: Koprška stolnica – kupola v transeptu.

Fig. 3: Koper cathedral – dome of the transept.

prezbiterija in kripe, medtem ko je ostal ladijski del stavbe nespremenjen. Iz zunanjih sten nižjih obkornih kapel, katerih apsidalna zaključka sta bila prav tako podrti, sta se do višine glavne ladje dvignila kraka transepta, s po enim večjim, v rahlem loku zaključenim oknom v nadstropju na mestu, kjer sta zdaj serliani. Novi kor in transept sta bila enako široka in visoka kot glavna ladja, vendar oba, v nasprotju z najverjetneje šilasto banjastim obokom glavne ladje (Naldini, 1700, 20),⁶ obokana s polkrožno banjo. Nad križiščem glavne in prečne ladje je bila predvidena okrogla kupola s tamburjem, višja od današnje (sl. 3), zato pa načrtom ustrezajo njeni nosilci, mogočni pilastrski slopi; ti so hkrati ločevali staro baziliko od novega dela oziroma označevali prehod iz transepta v prezbiterij. Stene transepta in kora so členili plitvi pilastri: na mestu današnjih vhodov v zakristijo in kapelo z oltarjem Najsvetejšega stoječa pilastra sta ločevala ravne stene prezbiterija od apside s kornimi klopmi,⁷

⁶ Iz Naldinijevega opisa ni mogoče razbrati, ali je šlo za preprosto odprto ostrešje (npr. bazilika sv. Eufemije v Gradežu) ali pa za stopnjevano, samonosilno leseno konstrukcijo, kakršna pokriva oglejsko baziliko.

⁷ Pod venčnim zidcem severne stene prezbiterija je še mogoče opaziti rahlo krivino te apside. Nanjo me je prijazno opozoril arheolog Matej Župančič, njega pa konservator Claudio Antonaz, poznavalec koprskih starožitnosti.

takoj za njima pa sta se odpirala vhoda v korni obhod, ki se je na konceh iztekal v zakristijo na eni in v podobno oblikovan prostor na drugi strani. Namesto treh po prvotnem načrtu predvidenih oken so bila v steno apside vdelana štiri, nov dodatek pa je tudi zakristija, zato lahko sklepamo, da je bil avtor popravkov načrta iz 1690 kar proto gradnje Bernardino Martinuzzi (Seražin, 2000, 396-397).

Ker je med gradnjo prišlo do statičnih težav oziroma nestabilnosti sten starega dela cerkve, na katerega se je novi prizidek naslanjal (najverjetneje na stiku krakov transepta in stranskih ladij), so najbrž že leta 1736 arhitektu Giorgiu Massariju zaupali izdelavo načrta za nov ladijski del cerkve; Massari je tedaj že veljal za enega pomembnejših beneških arhitektov,⁸ ki pa se niso branili manjših naročil s terraferme (Brusatin, 1980, 207-212). Načrte z obrazložitvijo (tloris, vzdolžni in prečni prerez cerkve) je poslal v Koper 5. februarja 1737 (ABG, P 31, c, 9-10), v računskih knjigah koprške stolnice pa lahko zasledimo podatek, da mu je bil 23. avgusta 1737 v Benetke poslan v pregled lesen model cerkve (KAK, 13G, 148r). Iz ohranjene korespondence ni razvidno, ali je arhitekt sploh kdaj bil v Kopru, tako da je potek gradnje verjetno spremljal na daljavo z dopisovanjem, gradnjo samo pa je vodil proto Lorenzo Martinuzzi (1704-79), sin že omenjenega Bernardina iz Turriaca (Seražin, 2000, 397). Gre za ustaljeno prakso, ki jo je Massari uporabljal pri gradnji cerkva v Istri in Furlaniji (Brusatin, 1980, 208); med njegovimi sodelavci tako zasledimo pomembni furlanski stavbarski delavnici Andrioli in Schiavi (Massari, 1971, XXV-XXVIII), tem pa bi morda lahko dodali še doslej manj znano delavnico Martinuzzi.⁹

Če primerjamo Massarijev načrt za koprsko stolnico (Massari, 1971, sl. 180) z načrtom iz leta 1690, lahko ugotovimo, da je arhitekt novozgrajenemu koru s transeptom dodal le na pilastrijskih slopih slonečo triladijsko dvorano.¹⁰ Massari se je torej že na začetku znašel pred podobnim problemom kot njegov rojak Giovanni Dozzi, ki mu je bilo leta 1724 zaupano povečanje bazilike sv. Eufemije v Rovinju

8 Imel je že tako pomembna naročila, kot sta tedaj že skoraj dokončani beneški cerkvi S. Maria del Rosario, imenovana Gesuati (začeta 1725), in S. Marcuola (začeta 1728), leta 1736 je zmagal tudi na javnem razpisu za novo beneško sirotišnico na Rivi dei Schiavoni, od katere pa je bila realizirana le cerkev Pietà, kasneje najbolj obiskovana mestna koncertna dvorana, v kateri so pod vodstvom Antonia Vivaldija koncertirale mestne sirote.

9 Ob graditvi kora koprške stolnice 1720 sta poleg Bernardina Martinuzzija omenjena tudi njegova sinova (KAK, 13G, 132). Najverjetneje je šlo za Giovannija, ki je leta 1725 z očetom sodeloval tudi pri gradnji jezuitske cerkve na Reki, in že omenjenega Lorenza. Le-ta je bil skupaj s sinom Antoniom Adamom zaradi škode, ki je nastala kot posledica slabega vodenja gradnje koprške stolnice, junija 1739 prisiljen oditi (KAK, 13G, 163r), njegovo mesto pa je prevzel zidarski mojster Domenico Bertini (KAK, 13G, 164). Lorenzo se je vrnil v Turriaco in tam nasledil zgodaj umrlega mlajšega brata Dionisija. Med pomembnejšimi deli obeh bratov v Furlaniji sta bazilika v Perteolah in župnijska cerkev v Ioannisu (Seražin, 2000, 396-398). Za zdaj ostaja odprto tudi vprašanje o morebitni zvezi med Martinuzziji iz Turriaca in pomembnim ljubljanskim arhitektom Carlom Martinuzzijem, ki je bil po rodu prav tako iz Furlanije.

10 Massarijev načrt je dokaz, da sta bila kor in transept, načrtovana 1690, tudi v resnici zgrajena.

(Marković, 1996, 264): tudi on je moral ohraniti na začetku stoletja zgrajeno apsidno in nanjo pripeti novo ladijsko telo cerkve, pri tem pa se je odločil za psevdobaziliko.

Čeprav rovinjska cerkev na prvi pogled močno spominja na kasnejšo Massarijevo rešitev v Kopru, pa bi med njima, z izjemo sistema posredne osvetlitve glavne ladje, težko potegnili konkretnije vzporednice; za Massarija nenavadno izbiro dvoranskega tipa cerkve, v kateri sta stranski ladji enako visoki kot glavna, lahko razloži le dejstvo, da se je moral pri načrtovanju ladijskega dela cerkve prilagoditi že obsto-

Sl. 4: Koprška stolnica – pogled v ladjo iz prezbiterja.

Fig. 4: Koper cathedral – view of the nave from the presbytery.

ječemu transeptu, medtem ko naj bi šlo v Rovinju za namerno posnemanje videmske stolnice (Marković, 1996, 268).¹¹ V Massarijevem opusu namreč prevladuje povsem določen tip sakralne arhitekture: enoladijska cerkev s stranskimi kapelami, brez transepta in z ravno zaključenim korom, kot je npr. cerkev Gesuati v Benetkah.¹²

Pogled v notranjščino koprške stolnice nam razkriva, da se Massari pravzaprav tudi tu ni odrekel svojemu kanonu (sl. 4): z zazidavo lokov v prvi in zadnji traveji, ki sta tudi ožji od srednjih treh, je s premišljenim uravnavanjem svetlobe v glavni ladji dosegel enak učinek, kot da bi šlo za enoladijsko cerkev s tremi stranskimi kapelami. Polkrožni banjasti obok in s poudarjenimi venčnimi zidci obteženi pilastrski slopi so dediščina, ki jo je Massari podedoval od svojega predhodnika, problem slednjih pa je verjetno uspešno rešil s polihromacijo pilastrov, ki bi tako dobili potrebni optični zagon v višino in hkrati dajali občutek monumentalnosti.¹³ Tudi velika pokončna in v rahlem loku zaključena okna, ki osvetljujejo notranjščino ladijskega prostora, so enaka oknom, ki jih je v transeptu predvideval načrt iz leta 1690, medtem ko okroglo fasadno okno na zahodni steni močno spominja na Massarijevo rešitev okroglega okvirja v lunetnem polju zahodne stene beneške cerkve Gesuati (sl. 5).¹⁴

Gradnja ladij je bila do leta 1743 zaključena, videti pa je, da je stara fasada ostala skoraj nedotaknjena: Massarijev načrt je namreč predvideval tudi zidavo novega pročelja s tremi portali in kolosalnim redom, ki bi po zasnovi bržkone sledilo drugim sočasnim paladijevskim tempeljskim fasadom (sl. 6),¹⁵ vendar so se očitno omejili le na manjše popravke. Sočasno z glavnim stolničnim portalom nastala portala sredi stranskih ladij stare bazilike, vidna tudi na načrtu iz leta 1690, sta bila postavljena na severno steno, južna dva pa sta bila sestavljena iz ostankov različnih klesanih arhitekturnih elementov.¹⁶ Razlog za ohranjanje stare fasade in vgrajevanje posameznih arhi-

- 11 Primerjava koprške s čedadsko stolnico (Marković, 1996, 269), ki naj bi bila prav tako predelana po Massarijevih načrtih (Massari, 1971, 117-120), ni najustreznejša, čeprav gre tudi tam za triladijsko dvoransko cerkev. Kljub ohranjenim načrtom tega arhitekta iz leta 1766 se je vsa predelava cerkvene notranjščine, ki jo je po Massarijevi smrti izvedel njegov učenec Bernardino Maccaruzzi, verjetno osredotočila le na namestitve novih oltarjev v stranskih ladjah in drugo cerkveno opremo (npr. orgelska omara), medtem ko večjih posegov v renesančno stavbno telo, z izjemo kupole nad križiščnim kvadratom, ni mogoče opaziti.
- 12 Vzdlž zračnega enoladijskega dvoranskega prostora se na obeh straneh vrstijo po tri kapele z oltarji. Sledi prezbitenij kvadratnega tlorisa z izhodi v zakristijo in baptisterij, na koncu pa leži prečno na prostorsko os ladje podolgovat meniški kor, saj gre za samostansko cerkev.
- 13 Ker je bila cerkev v 19. stoletju dvakrat v celoti prebeljena (Alisi, 1932, 34), je bil s tem izgubljen eden izmed ključnih arhitekturnih elementov za popolno razumevanje Massarijeve arhitekture.
- 14 Izvedba zgornjega dela fasade, ki ustreza triladijski dvoranski cerkvi in ne baziliki, je tudi Predraga Markovića (Marković, 2000, 87) napeljala k misli, da bi lahko ta del nastal po Massarijevi prenovi koprške stolnice.
- 15 Massarijeva fasada za koprsko stolnico bi bila najverjetneje zelo podobna fasadi, ki jo je za beneško cerkev S. Pantalon zasnoval arhitekt Francesco Contin (glej opombo 1).
- 16 Južna portala naj bi bila sestavljena iz ostankov stebriščne lope iz stare bazilike, nastali pa naj bi v lombardski delavnici v začetku 16. stoletja (Mikuž, 1980, 10).

tekturnih elementov s starejših, podrtih mestnih stavb vanjo bi lahko bilo varčevanje, vendar pa pri tem nikakor ne smemo zanemariti duha tedanjega časa, ki se je nagibal k ohranjanju zgodovine z vgrajevanjem njenih materialnih ostankov v cerkvene fasade. Na tak primer naletimo tudi ob gradnji nove stolnice v Ljubljani (1701-7), ko so na vidno mesto cerkvene zunanjsčine vgradili spolijske emonskih nagrobnikov, ki naj bi izpričevali dolgo tradicijo mesta (Thalnitscher, 1701, 67),¹⁷ v Kopru pa bi lahko šlo pri ohranitvi stare fasade za potrjevanje dolgoletne kontinuitete koprške škofije in mesta.

Najkasneje ob zaključku gradbenih del na začetku štiridesetih let je Massari zrisal načrt za nov, sedem metrov daljši kor (sl. 2c): to bi bil že drugi kor koprške stolnice, zgrajen v 18. stoletju. Razlog za gradnjo naj bi bilo predvsem oblikovno neskladje med ladijskim in kornim delom stavbe (Massari, 1971, 80). Tako so leta 1743 zanj začeli kopati nove temelje, vendar pa se je gradnja ustavila že takoj na začetku. Kljub večjim prostorskim možnostim, ki bi jih dajala realizacija Massarijevega načrta, je slednji naletel na odpor pri škofu Agostinu Bruttiju in mestnih oblasteh, saj naj bi gradnja povzročala zgolj nepotrebne stroške, vprašanje pa je, ali ni na škofovo nasprotovanje vplivalo tudi dejstvo, da bi daljši kor zakrival del južne fasade palače Brutti, ki so jo ravno tedaj začeli graditi na nekdanjem pokopališču (Semi, 1934, 30-33). Na drugi strani sta gradnja novega kora zagovarjala oba prokuratorja cerkve Alvise Tarsia in Francesco Barbabianca, umetnostno razgledana plemiča, ki sta v enotni zasnovi cerkvenega prostora videla določene prednosti. V svoji zagnanosti sta se glede Massarijevega načrta za nasvet oziroma mnenje obrnila tudi na matematika Giovannija Polenija z univerze v Padovi, eno tedaj najpomembnejših avtoritet v Beneški republiki na arhitekturnem področju (Massari, 1971, 81).¹⁸ Poleni se je z namerom prokuratorjev strinjal in predlagal rešitev po vzoru Palladijeve cerkve S. Giorgio Maggiore v Benetkah (ABG, P 31, c, 9, 10), ki pa je Massari očitno ni upošteval.

Po nekajletnih razpravah so leta 1749, torej v času škofa Giovannija Battista Sandija, Massarijev kor vendarle začeli graditi (sl. 7), tokrat pod vodstvom enega pomembnejših furlanskih arhitektov 18. stoletja, Domenica Schiavija (1718-95).¹⁹ Iz računskih knjig je razvidno (KAK, 14H), da je njegova delavnica zgradila kor v vsega štirih mesecih in dodala nov prizidek k zakristiji, nato pa je skoraj eno leto pod vodstvom Domenicovega brata Francesca Schiavija (1721-98) potekalo krašenje obo-

17 V prevodu dr. Marijana Smolika: "Za krono tega poglavja nam ostane, da zabeležimo napise in spomenike, ki so jih nekaj tukaj, nekaj pa v predmestjih in bližnjih krajih, kjer so nekoč Rimljani, mestni prebivalci, imeli vile in posestva, zbrali na mojo spodbudo, da bi povečali slavo starega ljubljanskega mesta, in jih vzdali v novo stavbo. Začnimo pri tistem, ki je prvi postavljen na steni zakristije." Za posredovanje prevoda se najlepše zahvaljujem dr. Ani Lavrič.

18 Poleni je bil leta 1735 tudi med razsodniki na javnem natečaju za novo beneško sirotišnico na Rivi dei Schiavoni in je kljub načelni naklonjenosti neoklasicističnim arhitektom izbral načrt Giorgia Massarija (Rykwert, 1994, 401).

19 Njegovi najbolj znani deli sta stolnici v Tolmezzu in Tricesimu (Benussi, 1964; Massari, 1971, XXVII; Fabiani, 1985).

Sl. 5: Benetke – Gesuati, pogled v ladjo iz prezbitarija.

Fig. 5: Venice – Gesuati, view of the nave from the presbytery.

kov v koru in transeptu s štukom. Tudi ta del cerkve je bil v 19. stoletju barvno osiromašen: štukature so bile namreč prvotno prevlečene s pozlato, tako da se je velika oltarna slika Marijinega kronanja v kornem zaključku v zlatem sijaju razblinjala pred očmi vernikov.

Tudi ta, že kar rokokojski iluzionizem je del Massarijevega repertoarja: bil je namreč eden redkih arhitektov, ki so načrtovali tako imenovane celostne umetnine, kar pomeni, da je poleg stavbne lupine navadno do podrobnosti izdelal tudi načrte za oltarje ter kiparski in slikarski okras cerkvene notranjščine, tako da sta se arhitektura in njena oprema zlili v harmonično celoto. Za koprsko stolnico sta dokumentirano po njegovih načrtih leta 1748 v kamnoseški delavnici Giambattista Bettinija iz Portogruara nastala oltarja sv. Marka (sl. 8) in sv. Roka (Semi, 1934, 51),²⁰ na podlagi primerjav pa bi mu lahko pripisali vsaj še že omenjeni okvir slike v kornem za-

20 Kamnoseška delavnica Giambattista Bettinija iz Portogruara je poleg omenjenih koprskih oltarjev po Massarijevih načrtih 1761-62 izdelala tudi veliki oltar za dominikansko cerkev v Pordenonu, zdaj v pordenonski stolnici (Bergamini, 1998, 565), njihovo delo pa naj bi bilo prav tako Massariju pripisani oltar Madonna del Rosario v župnijski cerkvi v Codroipu iz 1763 (Massari, 1971, 128).

Sl. 6: Benetke – S. Pantalon, načrt za fasado (Bassi, 1997).
Fig. 6: Venice – S. Pantalon, plan of the facade (Bassi, 1997).

ključku,²¹ korne klopi z bralnim pultom in okvir omarice z relikvijami (Massari, 1971, 82-83).

S postavitvijo velike slike v kornem zaključku 25. junija 1750 je bila arhitekturna prenova koprške stolnice, ki je pripeljala do današnje podobe cerkve, zaključena. Med večjimi posegi, ki so sledili v kasnejših stoletjih, velja omeniti ureditev kapele Najsvetejšega, ki je nastala po načrtih arhitekta Ferdinanda Forlattiya in je opremljena z oltarjem, prinešenim iz nekdanje koprške frančiškanske cerkve (Semi, 1934, 37). Zanimiva je predvsem zato, ker je njena kupola z lanterno zelo podobna kupoli, kakršno je v načrtu iz leta 1737 na križišču glavne ladje in transepta predvidel tudi Massari. Ta nikoli ni bila izdelana v tej obliki, kar pa nas ne sme pretirano začuditi, saj je kupola v arhitekturi že od nekdaj pomenila najtežji gradbeni podvig, ki so ga bili sposobni uresničiti le največji stavbni mojstri in arhitekti. Namesto tega tako

21 Podoben okvir za oltarno sliko je v po Massarijevih načrtih zgrajeni kapeli sv. Karla Boromejskega v Gorici.

Sl. 7: Koprška stolnica – pogled proti koru.
Fig. 7: Koper cathedral – view of the chancel.

pomembnega svetlobnega vira so v stene krakov transepta vgradili velike serliane in s tem zabrisali še zadnje vidne ostanke prezidav stolnice z začetka 18. stoletja.

Naj na koncu na kratko strnemo najpomembnejše ugotovitve dosedanjih raziskav. Za obnovo koprške stolnice v prvi polovici 18. stoletja ni v celoti odgovoren arhitekt Giorgio Massari; njena dokončna podoba je v veliki meri odvisna od vzhodnega podaljška cerkve, ki so ga leta 1720 začeli graditi po načrtih beneškega arhitekta Francesca. Od te zidave se je do danes ohranil le transept, saj so kor 1749 podrli in po Massarijevih načrtih zgradili novega, še prej pa v letih od 1737 do 1743 na mestu

Sl. 8: Koprška stolnica – oltar sv. Marka.

Fig. 8: Koper cathedral – St. Mark's altar.

stare, morda le gotizirane romanske bazilike prav tako po Massarijevih načrtih zgradili triladijsko dvorano. Prav ostanke predzadnjega kora koprške stolnice pa so arheologi odkrili med izkopavanji ob koncu osemdesetih let 20. stoletja.

ARCHITECTURAL RECONSTRUCTION OF THE KOPER CATHEDRAL IN THE FIRST HALF OF THE 18th CENTURY

Helena SERAŽIN

ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13

SUMMARY

The reconstruction of this originally Romanesque and in the 15th century gothi-cised Koper (Capodistria) cathedral was taking place in three integral construction phases.

The first phase was marked with the church being extended towards the east: in the place of the old, probably still Romanesque chancel a new transept and a longish chancel together with an apse were built in 1720-1722 according to the plans of till now still unidentified Venetian architect Francesco, while along the southern wall of the presbytery a vestry was additionally constructed. The plan from 1690 is kept by Curia Vescovile in Trieste and was in 1988 published by Gabriela Serdi. Con-sidering that the ground plan of the old church is also drawn in the plan apart from the new transept and the chancel, the plan is significant due to the reconstruction of the colonnaded basilica whose fairly accurate inner measures were presented in 1661 by bishop Francesco Zeno in his description of the Koper cathedral. The apse of the chancel built at the beginning of the 18th century was discovered during archaeological excavations carried out in late 1980s and was incorrectly interpreted as the remains of a Romanesque apse.

As some static problems occurred during the constructions of the new extension (instability of the walls of the church's old part, against which the new extension was leaning), it is very likely that as early as in 1736 the Venetian architect Giorgio Massari had been entrusted the preparation of a plan for the church's new nave. Massari's plan from 1737 thus includes the newly built chancel with transept and against pilaster columns leaning three-naved hall; a new facade with three portals was also foreseen.

The construction of the nave was completed by 1743, although it looks that the old 15th century facade remained almost untouched. Massari placed the main cathe-dral's portal together with the two old side portals into the northern wall of the church. The southern two portals, however, were constructed from separate archi-tectural elements, which may originate from the old ruined cathedral.

At the end of construction works, Massari made a plan for a new, 7 metres longer chancel that was supposed to replace the one built at the beginning of the 18th cen-tury. The reason for it presumably lay in the discord between those parts of the building containing the nave and the chancel. In spite of some greater spatial possi-bilities that would have been given by the implementation of Massari's plan, the

latter, however, was not approved by bishop Agostino Brutti and the town authorities; its only advocates were both procurators, i.e. Alvise Tarsia and Francesco Barbabianca. After some debates that lasted for a few years, the new Massari's chancel was finally given the go-ahead in 1749, and the architectural reconstruction of the Koper cathedral, which lead to its present form, was thus accomplished.

Key words: Capodistria, town cathedral, architecture, 18th century, Giorgio Massari, Bernardino Martinuzzi, Lorenzo Martinuzzi, Domenico Schiavi, Francesco Schiavi

VIRI IN LITERATURA

ABG - Archivio di Bassano del Grappa, Poleni (P) 31, c, 9, 10.

AMSI - Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria. Parenzo-Trieste.

KAK - Kapiteljski arhiv Koper, Libro delle spese 13G, [1680-1741].

KAK - Libro delle spese 14H, [1741-87].

Alisi, A. (1932): Il Duomo di Capodistria. Roma, Castelli.

Bassi, E. (1962): Architettura del Sei e Settecento a Venezia. Napoli, Edizioni scientifiche italiane.

Bassi, E. (1997): Tracce di chiese veneziane distrutte: ricostruzioni dai disegni di Antonio Visentini. Venezia, Istituto veneto di scienze, lettere ed arti.

BCISA - Bollettino del Centro Internazionale di Studi di Architettura Andrea Palladio. Vicenza.

Benussi Giaiotto, A. (1964): Domenico Schiavi. BCISA 6, 2. Vicenza, 287-293.

Bergamini, G. (1998): L'ultima lettera di Giorgio Massari. Per sovrana risoluzione: studi in ricordo di Amelio Tagliaferri. Arte: Documento. Quaderni, 4, 565-575.

Bernik, S. (1968): Koper, Izola, Piran: organizem slovenskih obmorskih mest. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Brusatin, M. (1980): Venezia nel Settecento: stato, architettura, territorio. Torino, Einaudi.

Fabiani, R. (1985): Domenico Schiavi architetto. Arte in Friuli, arte a Trieste, 8, 195-198.

Gardina, E. (v tisku): Koper, stolnica Marijinega Vnebovzetja: fasada. Diocesis Iustinopolitana. Spomeniki gotske umetnosti na območju kopske škofije. Koper, kat. 18.

Gotika (1995): Gotika v Sloveniji (razstavni katalog). Ljubljana, Narodna galerija.

Marković, P. (2000): Koparska klesarska radionica i donji dio pročelja katedrale u Koprju. Annales, 20/00. Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Znanstveno-raziskovalno središče RS Koper, 83-102.

- Marković, V. (1996):** Crkva sv. Eufemije u Rovinju - između projekta i izgradnje. Prilozi povijesti u Dalmaciji, 36, 263-271.
- Massari, A. (1971):** Giorgio Massari: architetto veneziano del Settecento. Vicenza, Neri Pozza.
- Mikuž, J. (1980):** Stolnica v Kopru. Maribor, Obzorja.
- Naldini, P. (1700):** Corografia ecclesiastica ò sia descrizione della città, e della diocesi di Givstinopoli Detto volgarmente Capo d'Istria ... Venezia, Gierolamo Albrizzi.
- Rykwert, J. (1994):** I primi moderni: dal classico al neoclassico. Milano, Mondadori.
- Semi, F. (1934):** Il Duomo di Capodistria. Parenzo, Tip. Coana.
- Seražin, H. (2000):** Goriške in gradiščanske stavbarske delavnice v 18. stoletju. Vita artis perennis: ob osemdesetletnici akademika Emilijana Cevca = Festschrift Emilijan Cevc. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 387-402.
- Serdi, G. (1988):** Le sculture sulla facciata del Duomo di Capodistria. AMSI, ns 36. Trieste, 123-133.
- Šumi, N. (1966):** Arhitektura šestnajstega stoletja na Slovenskem. Ljubljana, Slovenska matica.
- Šumi, N. (1969):** Baročna arhitektura. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Thalnitscher, J. G. (1701):** Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis. Labaci (ro-kopis).
- Zadnikar, M. (1982):** Romanika v Sloveniji: tipologija in morfologija sakralne arhitekture. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Zeno, F. (1661):** Status Dioecesis Justinopolitanae sub Episcopo Francisco Zeno – anno 1661. Folium Dioecesanum 1870, 84-92.
- Župančič, M. (1991):** Il duomo romanico di S. Maria di Capodistria. AMSI, ns 39. Trieste, 267-276.